

**YENİ BELGELER IŞIĞINDA KARAKOL CEMİYETİ, UŞAK KONGRESİ VE
KARAKOL CEMİYETİ'NİN BOLŞEVİKLERLE YAPTIĞI ANLAŞMA**

**UNDER THE LIGHT OF NEW DOCUMENTS, KARAKOL ASSOCIATION USAK
CONGRESS, AND THE TREATY MADE BY BOLSHEVIKS BY KARAKOL
ASSOCIATION**

Yrd. Doç. Dr. Betül ASLAN*

Giriş

Türk Bağımsızlık Mücadelesi'nin başarılı olmasında hiç şüphesiz İstanbul'da kurularak, çok zor şartlar altında Anadolu'daki ulusal harekete yardımcı olmaya çalışan kuruluşların büyük rolü vardır ki; bunlardan en önemlisi "Karakol Cemiyeti"dir.

Şimdiye kadar birçok çalışma yapılmasına karşın, gizli olarak kurulmuş, faaliyetlerini bu şekilde yürütmüş bir teşkilat olduğundan ve ayrıca Cumhuriyet döneminde tarihçilerin çok fazla ilgi göstermemelerinden dolayı Karakol Cemiyeti hakkında bir çok soru işareti varlığını halen korumaktadır.

Bu çalışmanın amacı Karakol Cemiyeti tarihine ışık tutacak bazı yeni bilgileri ortaya koymaktır. Özellikle Cemiyetin; kuruluş tarihi, kuruluş amacı, cemiyetin mühürü, teşkilatlanması üzerinde durularak, cemiyetin Kafkasya'ya yönelik faaliyetleri ve Bolşeviklerle yapılan anlaşma yeni bilgi ve belgeler ışığında açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca Karakol Cemiyeti bağlantılı Uşak Kongresi de yeni bilgiler bağlamında değerlendirilecektir.

I.Karakol Cemiyeti Ne Zaman ve Nasıl Kuruldu?

Karakol Cemiyeti'nin kuruluşu ile ilgili bir çok eserde farklı bilgiler mevcuttur. Özellikle Cemiyetin kuruluş tarihi üzerinde değişik ve birbirini tutmayan bilgiler verilmektedir.

Tarık Zafer Tunaya, İstanbul'da Müdafaa-i Hukuk Hareketi'ni desteklemek amacıyla kurulan gizli cemiyetlerin en önemlisi olarak gösterdiği Karakol Cemiyeti'nin; Kasım 1919'da kurulduğunu belirtmekte, kuruluş yeri ve merkezinin "Bâb-ı Âli Caddesi Resme Fotografhanesi'nde Baha Sait Bey'in Yazıhanesi" olduğunu, kurucu ve idarecilerinin ise; Reis: Kara Vasıf, Miralay Şevket, Onuncu Kafkas Fırkası Kumandanı Kaymakam Kemalettin Sâmî, Kaymakam Edip, Binbaşı Ali Rıza, Mütakaid Yüzbaşı Baha Sait, Davavekili Refik İsmail, Dr.Abdulhak Adnan (Adivar) ve Erkân-ı Harb Kaymakamı Çolak Selahattin Beylerden oluştuğunu yazmaktadır¹.

Millî Mücadele hatıralarını kaleme almış olan Mehmet Arif Bey (Kurmay Albay) Karakol Cemiyeti'nin İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden önce eski Sivas Mebusu Kara Vasıf Bey'in teşebbüsleriyle İstanbul'da gizli bir cemiyet olarak kurulduğunu ifade etmekte ve cemiyetin genel merkezinin Kara Vasıf Bey, Galatalı Albay Şevket Bey, Yarbey Edip Bey, Yarbey Kemalettin Sami Bey, Binbaşı Ali Rıza Bey, Emekli Yüzbaşı Baha Sait Bey ve Refik İsmail Beylerden oluştuğunu kaydetmektedir².

Hüseyin Dağtekin de Karakol Cemiyeti'nin kuruluşunu İzmir'in işgaline bağlar ve cemiyetin İzmir'in işgaline tepki olarak kurulduğunu belirtir³.

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi tarafından hazırlanan "Türk İstiklal Harbi" adlı eserde Karakol Cemiyeti'nin kuruluş tarihi 13 Kasım 1919 olarak verilmiştir. Diğer kaynaklardan farklı olarak bu eserde gün, ay ve yıl olarak kesin bir tarih ortaya konulmuştur⁴.

Karakol Cemiyeti ile ilgili bir çok araştırmada Cemiyetin kuruluşu ve kuruluş tarihi Hüsamettin Ertürk'ün "İki Devrin Perde Arkası" adlı eserinde

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul, 1952, s. 520.

² Miralay Mehmet Arif Bey, **Anadolu İnkılabı (Millî Mücadele Anıları 1919-1923)**, Yayına Hazırlayan: Bülent Demirbaş, İstanbul, 1987, s.70.

³ Hüseyin Dağtekin, "İstiklâl Savaşında Anadolu'ya Kaçınlan Mühimmat ve Askerî Eşya Hakkında T'anzim Edilmiş Mühim Bir Vesika", **Tarih Vesikaları**, I/16, (Ağustos 1955), İstanbul, s.10.

⁴ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, Kısım II, Genkur. Bşk.ATASE Baş. Yay., Ankara, 1999, s.50.

verdiği bilgilere dayanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır ki bu, araştırmacılara cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili kesine yakın bilgiler sunmaktadır.

Hüsamettin Ertürk, Karakol Cemiyeti'nin kuruluşunu şöyle anlatmaktadır:

"Büyük Harbin son senesi ve son aylarında bir günde, Kuruçeşme'deki Enver Paşa'nın yahısında, giderayak Talat Paşa'dan talimat alan İttihatçıların Meşhur Kara Kemal'i, gene eski İttihatçılardan Erkân-ı Harp Miralayı Kara Vasıf Bey'i evine gizlice davet etmiş ve kendisine;

"Vasıf" demişti, "Talat Paşa'dan giderken aldığım emir mucibince, ittihatçılıkta sebat edecekler, gizli bir teşekkülle birbirlerine bağlanmalı ve bir parola kabul ederek bu suretle birbirlerini tanımalıdırlar. Paşa ile aramızda "Karakol" kelimesi takarrür etmişti. Bu isim her ikimizin isimlerinin başında "Kara" lâkabının ilk harfleriyle müsterektir. "K.G." şeklinde kısaltırsak, hem Paşa'nın dediği olur, hem de ikimizin remzini ihtiva etmiş bulunur, ne dersin?"⁵

Yine Hüsamettin Ertürk, yukarıda belirttiğimiz eserin başka bir sayfasında Sivas Kongresi günlerinde Mustafa Kemal Paşa ile Kara Vasıf Bey arasında geçen konuşmaya değinmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın Kara Vasıf'a; *"Ben Mondros Mütarekesi üzerine İstanbul'a gelince kurulmuş olan bu Karakol Teşkilatı'nın hedefini çok iyi öğrendim. Galip devletlerin nazarından İttihat ve Terakki'nin faaliyetlerini gizlemek için bulduğunuz usul budur..."* şeklinde görüşlerini ifade ettiğini yazmaktadır⁶. Hüsamettin Ertürk'ün verdiği bu bilgiler bağlamında; Birinci Dünya Savaşı'nın son yılı 1918, Osmanlı Devleti için son ayı da Ekim olduğu ve Mustafa Kemal Paşa'nın da 12/13 Kasım 1918 tarihinde mütareke sonrası İstanbul'a döndüğü dikkate alınırsa Karakol Cemiyeti'nin 1918 Ekim ayında veya Kasım ayı başlarında kurulmuş olabileceği durumu ortaya çıkmaktadır ki bir çok araştırmacı da aynı yorumu yapmaktadır. Örneğin; Mesut Aydın, *"Karakol Cemiyeti'nin 1918 Kasım ayının ilk günlerinde kurulmuş olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu"*

⁵ Hüsamettin Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası, Hatıraları** Kaleme Alan: Samih Nafiz Tansu, İstanbul, 1996, s.204-205.

⁶ Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası**, s.323.

yazarken⁷, Fethi Tevetoglu Karakol Cemiyeti'nin tam ve gerçek kuruluş tarihinin 1918 yılı Ekim ayı sonuna kadar veya Kasım başlarına kadar gerilere gittiği anlaşılmaktadır" demektedir⁸. Erik Jan Zürcher de bu tarihi, 1918 Ekim'inin son haftası olarak kaydeder⁹.

Görüldüğü gibi Karakol Cemiyeti'nin kuruluşu hakkında farklı tarihler verilmekte ve çeşitli fikirler öne sürülmektedir. Aslı Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi Devlet En Yeni Tarih Arşivi'nde bulunan ve Bolşeviklere, teşkilatları ve Türkiye'deki milli hareket hakkında bilgi vermek için Karakol Cemiyeti kurucularından Baha Sait Bey'in Kafkasya'ya gelirken yanında getirerek sunduğu belgelerde; Karakol Cemiyeti hakkında önemli ve orijinal bilgilere rastlamaktayız. Bu arşivde bulunan ve "*Hukuk-ı Beşer ve İstiklâl-i Milliyi Muhafaza Eden Karakol Cemiyeti Türkiye Merkez-i Umumisi'nin Sureti Teşkili*" başlıklı belgede; "İstanbul'da teşekkül eden ilk "Milli Kongre"den sonra bu teşkilat arasında "Karakol" adında "hafi ve bitaraf" bir müessese doğdu" denmekte ve karakol teşkilatının "20 Teşrin-i evvel (Ekim) 1918"de İstanbul'da kurulduğu belirtilmektedir¹⁰.

Bu belgeyi yazan ve Kafkasya'ya getiren şahsın Karakol Cemiyeti'nin kurucularından Baha Sait Bey olduğu dikkate alırsa, bu tarihin yani 20 Ekim 1918 tarihinin Karakol Cemiyeti'nin kuruluş tarihi olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Zaten bu tarih, yaklaşık olarak verilen Karakol Cemiyeti'nin, İttihat ve Terakki Fırkası Reislerinin yurt dışına çıkmadan az önce kurulduğu bilgisine de uygunluk göstermektedir. Zira Enver, Talat ve Cemal Paşalar 2/3 Kasım 1918'de bir Alman Denizatlısı ile İstanbul'dan ayrılmışlardı¹¹. Demek ki Karakol'un kuruluşu bu ayrılışın iki hafta öncesine rastlamaktadır.

⁷ Mesut Aydın, **Milli Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul, 1992, s.25.

⁸ Fethi Tevetoglu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara, 1988, s.3.

⁹ Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, Çeviren: Nüzhet Salihoğlu, İstanbul, 2003, s.126.

¹⁰ **Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi Devlet En Yeni Tarih Arşivi**(Azerb. Cum. MDEYTA), Fond(F): 894, Opis (Op): 10, Delo (D): 17, List (L): 5.

¹¹ 2 Kasım 1918 Cumartesi'yi 3 Kasım Pazar'a bağlayan yağmurlu, zifiri karanlık bir gecede Enver Talat ve Cemal Paşaların da dahil bulundukları 8 İttihatçı (Diğer beşi; Dr. Nazım, Dr. Bahaeddin Şakir, Cemal Azmi, Beyrut Valisi Azmi ve eski Polis Müdürü Bedri

Enver ve Talat Paşaların giderayak Kara Kemal ve Kara Vasıf Bey'e kurdurdukları Karakol Cemiyeti'nin gayesi, İttihatçıları bir arada tutmak ve onları korumaktı. Çünkü İngilizler Ermeni tehcirine karışmış İttihatçıları birer birer tevkif ettirmekte idiler. Buna karşı İttihatçılar kendilerini bir teşkilatla korumak zorunda idiler¹².

Başlangıçtaki bu kuruluş gayesine ilave olarak daha sonra yayımlanan Karakol Cemiyeti Nizamnamesi'nin birinci maddesinde de şöyle bir ifade kullanılmıştır: "*Karakol Cemiyeti, milletin vahdet, hürriyet ve hakimiyet-i mutlakasını ve vatanın, siyasi ve coğrafi ve iktisadi tamamını temin ve mülkiyeyi muhil her nev'i ukud, kuyut ve şurutı suret-i katiyete red ve keenlemyekûn ad ve ilân eder*"¹³.

Önce, İttihad ve Terakki Fırkası'nın başsız kalan mensupları arasında gizli bir korunma ve direniş grubu halinde oluşan Karakol Cemiyeti, daha sonra Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele'yi destekleyen bir gizli kuruluşa dönüşmüştür¹⁴. Nitekim daha önce sözü edilen Karakol Cemiyeti'nin Teşkili hakkındaki belgede; Karakol Cemiyeti'nin genel vazifesinin "*Harekât-ı Milliye'nin Türkiye'nin selametine matuf nazarını herhangi bir şekilde olursa olsun müdafaa etmekten ibarettir*"¹⁵ şeklinde ifade edilmektedir.

Cemiyetin isim babası olarak Baha Sait Bey'i gösteren Cemiyet üyelerinden Fahri (Can) Bey, Karakol Cemiyeti'nin kuruluşuna ait hatıralarında, Cemiyetin gizlice dağıttığı bir beyannameyi de vermektedir. Bu beyanname, Karakol Cemiyeti'nin "*Beşerin saadetini temin, milli istiklal ve hakları istihsal ve vatanın*

Beylerdir.) 11-67 Alman Denizatısı ile İstanbul'dan ayrılmışlardı. (Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s.3-4).

¹² Fırtürk, **İki Devrin Perde Arkası**, s.205; Aydın, **İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar**, s.24.

¹³ Aydın, **İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar**, s.24; Fahri Can, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu?", **Yakın Tarihimiz**, C.IV, s.48; s.258; Fethi Tevetoğlu, "Karakol Cemiyeti Maddesi", **Türk Ansiklopedisi**, C.21, MEB Yay., Ankara, 1974, s.293.

¹⁴ Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s.3.

¹⁵ **Azerb.Cum.MDEYTA**, F.894, Op.10, D.17, L.5.

tamamını müdafaaya çalışan bir cemiyet" olduğu kaydedilmekte¹⁶ ve cemiyetin maksadı şu şekilde verilmektedir:

*"Karakolun maksadı, milletlere hürriyet ve tabii haklarını ve gelişme serbestliklerini temin ettirmek ve vicdani inanç ve vatanın haklarına ve menfaatlerine muhalif, her nevi istibdadı kurmak esası dairesinde çalışan bütün hükümetler ve cemaatler ile birlikte çalışmaktadır"*¹⁷.

Zürcher'e göre, cemiyetin gerçek amaçları, bu sözlerin verdiği izlenimden biraz daha pratik ve gerçekçidir. O, cemiyetin gerçekte birbiriyle ilintili iki amacı olduğunu yazmakta ve bunları şu şekilde açıklamaktadır:

"Bir tanesi, Türk halkını ve özellikle liderleri ülkeyi terk ettikten sonra ülkede kalan ittihatçıları, İtilaf Devletlerinin ve Hıristiyan azınlıkların misillemelerinden korumaktı. Bunu yapmanın en emin yolu da, bu kişileri, İtilaf kuvvetlerinin işgalindeki yörelerden (özellikle İstanbul'dan) Anadolu'ya geçirmektir. Bu ayrı zamanda karakolun ikinci amacının gerçekleşmesine de yarıyordu: Ülkenin işgal altında olmayan kısımlarında bir direniş hareketi kurmak ve bir kadro oluşturacak en yetenekli kişileri Anadolu'ya göndererek bu hareketi olabildiğince güçlendirmek. Türk Milliyetçi Hareketinin kadrosunun büyük bir kısmı İstanbul'dan karakol tarafından kaçırılarak Ankara'ya geldi"¹⁸.

II. Karakol Cemiyeti'nin Mühürü

Karakol Cemiyeti'nin gizli bir cemiyet olması dolayısıyla cemiyetin mührü ile ilgili de farklı bilgiler bulunmaktadır.

Mesut Aydın eserinde cemiyetin kullandığı mührü vermiştir. Bu mührüde ay yıldız bulunmakta ve hilal şeklindeki ayın içerisinde; *"Cemiyeti Merkeziye, Hukuk-ı Beşer ve İstiklal-i Milliye muhafaza eder"* yazısı bulunmakta, hilalin dışında alt tarafta da (K), (G), (C), (A), (S), (Ş) harfleri bulunmaktadır¹⁹:

¹⁶ Can, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştur?", s.258; Zürcher, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, s.128; Tunaya, **Siyasi Partiler**, s.522.

¹⁷ Can, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştur?", s.258.

¹⁸ Zürcher, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, s.128.

¹⁹ Aydın, **İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar**, s.239.

Baha Sait Bey'in Karakol Cemiyeti adına Kafkasya'da Bolşeviklerle yapılacak müzakerelerde salahiyettar olduğunu gösteren belgede de, Karakol Cemiyeti'nin mührü bulunmaktadır. Her iki mühür karşılaştırıldığında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu belgedeki mührüde; mührün her iki başında tuğ işaretleri, tuğların başlarında ay-yıldız ve tuğlara paralel olarak oklar bulunmaktadır. Mührün üst kısmında "*Hukuk-ı Beşer ve İstiklal-i Milliye muhafaza eder*" yazısı ve ortadaki elips içinde "*Karakol Cemiyeti*" ve alt kısımda da "*Türkiye Merkez-i Umumisi*" yazıları bulunmaktadır²⁰.

²⁰ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.3.

Her iki mühürde de dikkati çeken çok itinalı bir şekilde çizilmedikleridir. Birinci mühür daha düzenli olmasına rağmen içerisindeki yazılar, el yazısı ile eklenmiştir. Özellikle ikinci mühür sanki el ile çizilmiştir. Ancak her iki mühürde de içerisindeki yazılar bazı farklılıklar olmasına karşın aynıdır.

Daha önce belirtilen "Karakol Cemiyeti ve Türkiye Merkezi Umumisi'nin Suret-i Teşkili" başlıklı belgede, cemiyetin mührü ile ilgili de bilgi verilmektedir. Buna göre; Karakol Cemiyeti'nin ilk kabul ettiği resmi mühürde, Cemiyetin unvanı; "Avrupa Kapitalizm ve Emperyalizmi Aleyhine Asya İhtilal-i Umumisi" idi. Ancak Türkiye'de görülecek faaliyetlerde bunun bazı mahsurları olacağı düşünüldüğünden "Hukuk-ı Beşer ve İstiklâl-i Milliyi Muhafaza Eder" cümlesi kabul edilmiştir²¹.

Bunun ne derece doğru olduğunu kestirmek mümkün değildir. Ancak görülen odur ki Karakol Cemiyeti Bolşeviklerle ilişki kurmağa oldukça önem vermiş ve mührünü de bu yönde onların kullandığı kavramlardan oluşturmak istemiştir. Ayrıca, Baha Sait Bey'in bu belgeleri Bakú'ya götürüp ilişki kurduğu Bolşevik temsilcilere vermiş olduğu düşünülürse, Bolşeviklere Karakol Cemiyeti'nin Avrupa Emperyalizmine ve Kapitalizmine karşı mücadele eden bir

²¹ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.5.

İhtilal Cemiyeti olduğunu göstermek ve böylece daha yakın bir işbirliği oluşturmada bunlardan yararlanmak amaçlanmış olabilir.

III. Karakol Cemiyeti Teşkilatı

Milli Mücadele döneminde İstanbul'da kurulan gizli cemiyetler içerisinde Karakol Cemiyeti, İstanbul dışında da teşkilatlanma içerisine girmiş tek teşkilattır. İttihat ve Terakki Partisi'nin gizli versiyonu olması dolayısıyla ülke çapındaki İttihat ve Terakki Fırkası teşkilatlarından faydalanılarak teşkilatı genişletme yönünde çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır.

Karakol Cemiyeti'nin teşkilatlanması hakkında bir çok eşerde, cemiyetin nizamnamesine atıf yapılarak bilgiler verilmektedir. Bu nizamnamesine göre; Karakol Cemiyeti'nde bir merkezi umumi teşkil olunarak faaliyet sahası tespit ve tanzim edilmiştir. Cemiyetin merkezi umumisi beş mesul murahhasan ibaret olup, her murahhasın kendi ihtisas sahasında mesai yapmasına itina edilmiştir. Her mesul murahhas, seçtikleri muavinleri vasıtasıyla kendi teşkilatlarını, kısım ve şubelere ayırmıştır. Her şubenin gizlilik ve titizlik içinde vazife yapmaları planlanmış olup; bir şubenin diğerinden haberdar olmamasına, şahusların tanınmamasına gayret sarf edilmiştir. Karakol Cemiyeti'ndeki bu teşkilatlanmanın zincirleme olarak en alt seviyeye kadar gerçekleştirildiği, taşradaki vilayet ve kazalarda da teşkilatlanmaya gidildiği görülmektedir²².

Karakol Cemiyeti'nin ilk teşkilatındaki mesul murahhasların meşgul olduğu daireler, ilgili nizamnamede şu şekilde belirtilmiştir:

- 1-Siyaset, İstihbarat ve Hariciye Dairesi,
- 2-Milli Ordu, Muharebe Çeteleri ve Seferberlik Dairesi
- 3-Sevkiyat, Nakliyat, Muhabere ve Muvasal Dairesi
- 4-Maliye Dairesi
- 5-Muamelat-ı Zatiye ve Propaganda Dairesi²³

²² Aydın, İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar, s.30.

²³ Aydın, İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar, s.31.

Daha önce bahsedilen "Karakol Cemiyeti'nin Suret-i Teşkili" hakkındaki belgede cemiyetin teşkilatı ile ilgili de bilgiler verilmektedir. Bu belgede belirtildiğine göre; 20 Ekim 1918'de kurulan Karakol Cemiyeti, gerek harp zamanında ve gerekse ondan evvel saygı değer, vazifesini gerektiği gibi yerine getiren, memleketini her türlü şahsi emellerin üstünde seven azimkar ve yüksek tahsil görmüş mütefekkir simalardan olmak şartıyla beş kişiden oluşan bir heyeti merkeziye oluşturularak, üye kabulüne başlamış, Dahiliye, Hariciye, Seferberlik Dairesi ve Seferberlik Dairesine bağlı on iki şube ile dahili ve harici teşkilatını ikmal etmiştir²⁴.

İşin ilginç ve bilinmeyen bir yönü de adı geçen belgede verilmektedir. Buna göre; Dahiliye şubesinin "Terör" kısmı bulunmaktadır ve "Şimdiye kadar bu vazifeyi layıkıyla ifa ettiği" kaydedilmektedir²⁵.

Karakol Cemiyeti'nin İstanbul'da birçok eylemi gerçekleştirdiği bilinmektedir. Karakol Cemiyeti ile ilgili hatıralarını anlatan Muharrem Giray da buna dair birçok örnek vermektedir²⁶. Ancak bu cemiyetin Dahiliye Şubesi'ne bağlı bir "Terör" kısmının bulunduğu ilk kez bir belgede yer almaktadır²⁷.

Yine bu belgede; Karakol Cemiyeti'nin Merkez-i Umumisi'nin İstanbul'da olduğu, her kazada üç kişilik birer şube ve her vilayette beşer kişilik bir daire-i merkezi ve faal azaları bulunduğu belirtilmekte ve faal olmayan azalarına da "muhib" ünvanının verildiği kaydedilmektedir²⁸. Cemiyetin üyelerine "Mahrem Seferberlik Nizamnamesi", "Dahiliye Nizamnamesi" ve bir beyannameden²⁹ oluşan üç parça matbu evrakı senetle verdiği de yazılmaktadır³⁰.

Anadolu'da "Milli Ordu"nun Karakol Cemiyeti teşkilatı ile ortaya çıktığı belirtilen belgede; bu ordunun toplam kuvvetinin 350 bin tüfek, 250 top ve bunu

²⁴ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.5.

²⁵ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.5.

²⁶ Muharrem Giray, "İstanbul'un İşgalinde Gizli Bir Cemiyet: Karakol Cemiyeti", *Yakın Tarihimiz*, I, s.345-347.

²⁷ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.5.

²⁸ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.5.

²⁹ Bu beyanname, Fahri Can tarafından belirtilen beyanname olmalıdır. (Can, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu?", s.259.)

³⁰ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.5

altı ay idare edecek malzemenen ibaret olduğu belirtilmekte, İzmir Cephesi'nde yedi aydan beri devam eden Yunanlılarla harbi, "30 bin kişilik erkek ve 2500 kadar nişancı kuvvetiyle" doğrudan doğruya merkezi umuminin idare ettiği vurgulanmaktadır³¹.

Karakol Cemiyeti'nin ordu içerisinde teşkilatlanmaya çaba gösterdiği ve bunun için çalışmalar yaptığı bilinmektedir³². İstanbul'dan bir hayli silah, teçhizat ve subayın Anadolu'ya geçirilmesinde de önemli rol oynadığı bir gerçektir³³. Ancak Anadolu'daki hareketi Karakol Cemiyeti'nin teşkilatlandırıp, yürüttüğü ve İzmir Cephesi'nde Yunanlılarla harbi Karakol Cemiyeti Merkezi Umumisi'nin yönettiğini ifade etmek mümkün değildir. Anlaşılan odur ki Kafkaslarda Bolşeviklerle anlaşma yapma aşamasında Karakol Cemiyeti, kendisini Anadolu'daki milli direniş hareketini oluşturan ve yöneten teşkilat olarak göstermektedir.

Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Karakol Cemiyeti'nin ordu içerisindeki faaliyetlerinden, ordu birliklerine Karakol Cemiyeti'nin nizamnamesini ve diğer evraklarını göndermesinden oldukça rahatsız olmuştur. Birçok dedikodunun çıkmasına sebebiyet veren bu tutum Mustafa Kemal Paşa'ya yakın kumandanlar arasında da infiale sebep olmuştur³⁴.

Mustafa Kemal Paşa, "Nutuk"da Karakol Cemiyeti'nin çalışmaları hakkında şunları kaydetmektedir:

"...Sivas'ta Kara Vasıf Bey'e gizli merkezin, gizli başkumandanın ve gizli büyük erkân-ı harbiyenin kimler olduğunu sorduğum zaman, "Hepsi siz ve arkadaşlarınızdır" cevabını vermişti. Bu büsbütün istiğrabımı mucip olmuştu. Bu cevap elbette ki makûl ve mantikî olamazdı. Çünkü, bana asla böyle bir tertip ve teşkilden kimse bahsetmemiş ve

³¹ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.5.

³² Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, ATAM Yay., Ankara, 1999, s.49.

³³ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 2000, s.414-415; Tevetoglu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s.9-18; Aydın, **İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar**, s.41-47; Yunus Nadi (Abaloğlu), **Kurtuluş Savaşı Anıları**, İstanbul, 1978, s.192-197; Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası**, s.206-207; Halida Edip Adıvar, **Türkün Ateşle İmtihani**, İstanbul, 1987, s.26; Zürcher, **Milli Mücadele'de İtihatçılık**, s.128-129.

³⁴ Atatürk, **Nutuk**, s.49.

muvafakatımı almış değildi. Bu cemiyetin bilâhare, hassaten İstanbul'da muhafaza-i unvan ederek idâme-i faaliyete çalışmış olduğu anlaşıldıktan sonra teşkilinde ve buna dair bizzarure bize verilmiş olan malûmatta, samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz"³⁵.

Karakol Cemiyeti'nin daha çok İstanbul'da semt semt teşkilatlandığı ve önemli faaliyetler yaptığı bilinmektedir. Bu çalışmalar; İstanbul'da çeşitli semtlerde mukavemet teşkilatları kurmak, Anadolu'ya silah ve subay kaçırmak, İstanbul'da İtilaf kuvvetlerinin yaptığı haksız muamelelere karşı faaliyetler yürütmek şeklinde özetlenebilir³⁶.

IV- Uşak Kongresi

Uşak Kongresi, Karakol Cemiyeti'nin kurucularından olan ve Kafkasya'ya Bolşeviklerle müzakere yapmak için cemiyet adına giden Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle yaptığı anlaşma ile belgelerdeki yerini almaktadır. Çünkü Baha Sait Bey, Bolşeviklerle "Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi" adına görüşmelerde bulunmuş, anlaşma imzalamış ve bu heyetin Türkiye'nin İhtilal Hareketi'ni temsil ettiği de vurgulanmıştır³⁷.

Bu anlaşmanın Heyet-i Temsiliye'ye tasdik ettirilmek üzere sunulması aşamasında gelişen olaylar ve Kara Vasıf Bey, Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir Paşaların aralarında konu ile ilgili yapılan yazışmalarda "Uşak Kongresi" ismi geçmekte ancak Uşak Kongresi hakkında açıklayıcı bilgiler bulunmamaktadır. Belgelerden anlaşıldığına göre ne Mustafa Kemal Paşa'nın ne de Kâzım Karabekir Paşa'nın böyle bir kongreden haberi yoktur. Kâzım Karabekir Paşa "Bu ne cürettir?

³⁵ Atatürk, **Nutuk**, s.50.

³⁶ Karakol Cemiyeti'nin İstanbul'da yaptığı çalışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 2000, s.414-415; Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s.9-18; Aydın, **İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar**, s.41-47; Yunus Nadi(Abalıoğlu), **Kurtuluş Savaşı Anıları**, İstanbul, 1978, s.192-197; Ertürk, **İki devrin Perde Arkası**, s.206-207; Halide Edip Adivar, **Türkün Ateşle İmtihani**, İstanbul, 1987, s.26; Zürcher, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, s.128-129; Can, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu?", s.257-260; Giray, "İstanbul'un İşgalinde Gizli Bir Cemiyet: Karakol Cemiyeti", s.345-347.

³⁷ **Azerb.Cum.MDEYTA**, F.894, Op.10, D.17, L.11-13; Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s.46-48; Kâzım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul, 1998, s.598.

Uşak Kongresi de kim oluyor?" şeklinde tepkisini belirtirken³⁸ Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği şifrede; *"Türkiye Geçici İhtilal Hükümeti'ni temsil eyleyen Uşak Kongresi İcra Heyeti ve Karakol İhtilal Cemiyeti gibi ifadeler gerçeğe aykırıdır"* demektedir³⁹.

Bu bilgiler dışında şimdiye kadar yazılan eserlerde Karakol Cemiyeti bağlantılı Uşak Kongresi hakkında elle tutulur bilgi yoktur. Uşak Kongresi hakkında yapılan yorumlar yukarıda belirtilen belgelere yansıyan bilgilere atfen yapılmaktadır.

Uşak Kongresi ne zaman yapıldı? Bu kongreye kimler iştirak etti? Kongrede ne gibi kararlar alındı? Şimdiye kadar yazılan eserlerde bu konularda hemen hemen hiçbir bilgi yoktur. Halbuki Baha Sait Bey, Bolşeviklerle Uşak Kongresi İcra Heyeti adına anlaşma imzalamış ve Bolşeviklerle kurulan ilişkilerde bu kongre tüm Türkiye'yi temsil eden bir kongre olarak gösterilmiştir.

Uşak Kongresi hakkında önemli bilgiler içeren Baha Sait Bey tarafından Bakü'ya götürülerek Bolşeviklere iletilen belgelerdeki verileri belirtip değerlendirmeden önce Karakol Cemiyeti'nin Ege bölgesinde, özellikle Uşak'ta çalışmalarına kısaca değinmekte yarar vardır.

Karakol Cemiyeti'nin özellikle İzmir'in işgalinden sonra Ege Bölgesi'nde önemli faaliyetlere giriştiği görülmekte, bölgede askeri ve sivil birçok kişiye cemiyetin nizamname ve talimatnamesinin gönderildiği ve teşkilatın bölgede yayılmaya çaba gösterdiği bilinmektedir. Ege Bölgesi'nde milli direniş hareketinin önemli isimlerinden Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey'in de Karakol Cemiyeti talimatnamesini yayanlar arasında olduğu hatıralarından anlaşılmaktadır⁴⁰. Nitekim Karakol Cemiyeti kurucularından Kara Vasıf Bey de bölgede faaliyet göstermektedir. Kendisi Alaşehir Kongresi'nce Ege'deki direniş hareketinin genel

³⁸ Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, s.600.

³⁹ Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, s.601.

⁴⁰ Hacim Muhittin (Çarıklı), *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvâyi Milliye Hattıraları (1919-1920)*, TİTE Yay., Ankara, 1969,s.20.

kumandanı seçildiği gibi⁴¹, Sivas Kongresi'nce de Heyet-i Temsiliye üyesi seçilmişti⁴².

Görüldüğü gibi Karakol Cemiyeti, Ege bölgesinde yoğun bir faaliyet içerisindeydi. Uşak'ta da Karakol Cemiyeti'nin teşkilatlandığı hatıralara yansımaktadır. Besim Atalay'ın hatıralarında; Uşak'ta gizli olarak faaliyet gösteren "Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Milliyesi" adında bir heyetten bahsedilmektedir⁴³. Bu heyetin reisinin Mustafa (Bacakoğlu) Bey olduğu, Hilmi Bey'in de bu heyete dahil olduğu belirtilerek büyük Uşak hareketini tertipleyen, milisleri Uşak'a götüren, Uşak'taki Fransız Kuvvetlerini zararsız hale getirenin bu Hilmi Bey olduğu ifade edilmektedir⁴⁴. İlhan Tekeli ve Selim İlkin tarafından kaleme alınan "Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Hey'et-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey" adlı eserde; bu teşkilatın Karakol Cemiyeti ile bağlantılı olduğu ve muhtemelen Ekim 1919'da bu örgüt aracılığı ile Uşak Kongresi'nin düzenlenmiş olabileceği belirtilmektedir⁴⁵. Aynı veriler kapsamında Sadiye Tutsak, "Milli Mücadelede Uşak" konulu makalesinde; Uşak Kongresi'nin Karakol Cemiyeti ile bağlantısı olan Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Milliyesi tarafından düzenlendiğini belirtmekte, 3 mart 1920'de Ankara'dan Kâzım Karabekir Paşa'ya çekilen telgraftaki bilgilere atıf yaparak, Uşak kongresi'nin Türk Halkı adına yapılan bir kongre niteliğinde olduğunu anlaşılmakta olduğunu ve bu kongrenin diğer kongrelerden en önemli farkının ise; Türk halkının kurtuluşunu mahalli teşkilatlanmalarla değil, daha köklü siyasi düzenlemelerde gördüğünü kaydetmektedir⁴⁶.

⁴¹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim(Tahtakılıç) Bey**, Ankara, 1989, s.224.

⁴² Mahmut Goloğlu, **Sivas Kongresi**, Ankara, 1969, s.110.

⁴³ Bu dönemde Uşak'ta bu teşkilattan başka İbrahim (Tahtakılıç) Bey'in başkanlığını yaptığı Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi adında bir kuruluş daha vardı. Geniş bilgi için bkz. Tekeli- İlkin, **Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**.

⁴⁴ Besim Atalay, "Uşak'ta Milli Hareket", **Yakın Tarihimiz**, II/20, (Temmuz 1962), s.206-207.

⁴⁵ Tekeli- İlkin, **Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim(Tahtakılıç) Bey**, s.224.

⁴⁶ Sadiye Tutsak, "Milli Mücadelede Uşak", **Tarih İncelemeleri Dergisi**,X, Ege Ün. Edebiyat Fak. Yay., (1995).; <http://www.aku.edu.tr/ata/makaleler/milliusak.htm>.

Daha önce belirtildiği gibi, Uşak Kongresi ile ilgili elle tutulur ilk somut bilgilere Baha Sait Bey'in Bolşeviklere sunmak üzere Bakû'ya getirdiği Karakol Cemiyeti tarafından hazırlandığı anlaşılan belgelerde rastlamaktayız. Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi Devlet En Yeni Tarih Arşivi'nde bulunan belgelerden birisi de "*Türkiye'de Mütareke'den Sonra Harekât-ı Milliye'nin Sureti Teşkili ve Gayevi Seyleri*" başlıklı belgedir. Bu bölgede Uşak Kongresi ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. Buna göre; Uşak Kongresi 22 Ağustos 1919'da toplanmış ve bu kongreye "*Trakya, İstanbul, İzmir, Konya, Bursa, Çanakkale, Çatalca, Balıkesir, Saruhan, İzmir, Samskişehir, Bolu- ilh. Liva ve vilayetlerin her kazasından ikişer murahhas ve Şark vilayetlerinden ikişer murahhas*" katılmıştır⁴⁷.

Yine bu belgede kongre sonucunda şu kararlar alındığı kaydedilmektedir:

"1-Meclisin bir dereceli ve serian intihap ettirilmesi.

2-Yunan aleyhine milli harbin devamı.

3-Kabinenin milletin itimadına layık surette teşkili

4-Milli ordunun teşkili ve takviyesi

*5-Sivas gibi her levn vilayetin ikişer ve İstanbul'un bey murahhasıyla bir Merkezi Komitesi teşkil olundu"*⁴⁸.

Bu kararların altına da; "*Bu son kongreden sonra Anadolu'da bazı vali ve memurların tecziyelerine başlandı*" şeklinde bir not ilave edilmiştir⁴⁹.

Açıkça görüldüğü gibi Karakol Cemiyeti'nin hazırlayarak yetkili temsilcisi vasıtasıyla Bakû'da, Bolşevik temsilcilere gönderilen yukarıda verilen belgelerde, Karakol Cemiyeti'nin düzenlemiş olduğu "Uşak Kongresi" hakkında; kongrenin yapıldığı tarihten kararlarına ve hangi vilayetlerin ne kadar delege ile temsil edileceklerine kadar bir çok önemli bilgiler verilmektedir. Ancak bu bilgiler yalnız Karakol Cemiyeti kaynaklı olduğundan şüphe ile karşılamak gerekmektedir. Ağustos(1919) ayı içerisinde Uşak'ta bu kadar büyük bir katılım ile bir kongre gerçekleştirildiğine dair başka hiçbir yerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ne kadar gizli bir surette yapılsa yapılsın, böyle kapsamlı bir kongrenin gözden kaçması mümkün değildir. En azından kongreye katılanlardan birisi, bir şekilde

⁴⁷ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.4 ob.

⁴⁸ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.4 ob.

⁴⁹ Azerb.Cum.MDEYTA, F.894, Op.10, D.17, L.4 ob.

daha sonradan bu konuda bir şeyler anlatabilirdi. Uşak Kongresi hakkında Türkiye'deki belgelere yansıyan bilgiler, sadece Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle yaptığı anlaşma ile gelişen süreçte Kara Vasıf- Mustafa Kemal Paşa- Kâzım Karabekir Paşa arasındaki yazışmalarla sınırlıdır. O da; Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle yaptığı anlaşmada kullandığı sıfat kapsamındadır. Bu belgeler, "Uşak Kongresi'nin içeriği nedir? Kimler katılmışlardır? Aldığı kararlar nelerdir? Heyet-i İcraiyesi kimlerden oluşmaktadır?" gibi hususlarda herhangi bir bilgiyi içermemesinin yanı sıra Mustafa Kemal Paşa, Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi şeklindeki ifadelerin gerçeği yansıtmadığını açık bir şekilde belirtmektedir.

Gerçekten böyle bir kongre yapıldı mı? Bu soruya evet veya hayır cevabını vermek, yukarıda verilen bütün bilgilere rağmen mümkün değildir. Fakat daha dar kapsamlı olarak Karakol Cemiyeti'nin bazı üyelerinin Uşak'ta bir toplantı yapmış olmaları muhtemeldir. Ancak anlaşılan odur ki Karakol Cemiyeti, Baha Sait Bey'i Kafkasya'ya Bolşeviklerle görüşmeler yapmak için gönderirken, ona Bolşeviklerin kabul edebilecekleri ve muhatap alabilecekleri bir sıfat vermek istemiştir. Durum böyle olunca belki de yapılması düşünülmüş ve kararlaştırılmış, ancak mevcut şartlarda gerçekleştirilmesi mümkün olmamış Uşak Kongresi senaryosu devreye sokulmuştur. Yani Baha Sait Bey'in, Bolşevik temsilcilerle görüşme masasına oturduğunda Türkiye'deki milli direniş hareketini temsil ettiği ve arkasında Türk halkının desteğinin bulunduğu Bolşevik temsilcilere gösterilmek istenmiştir. Bu veriler ışığında Uşak Kongresi'nin, Karakol Cemiyeti tarafından hayali bir şekilde oluşturulmuş bir mizansen olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir.

V- Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle İlişkiye Girmesi ve Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma

Enver Paşa tarafından kurulmuş olan Teşkilat-ı Mahsusa, 1918 Ekim'in de resmi olarak dağıtıldı⁵⁰. Ancak Enver Paşa, giderayak Teşkilat-ı Mahsusa'ya yeni

⁵⁰ Hüsamettin Ertürk anılarında, Enver Paşa'nın ülkeden ayrılırken kendisine "Teşkilat-ı Mahsusa'yı resmen lağvedeceksiniz, fakat hakikatte bu teşkilat asla ortadan kalkmayacaktır. Bu, galip devletlere karşı böyle olacak." dediğini yazmaktadır.(Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, s.167.) Mustafa Balçoğlu da Teşkilat-ı Mahsusa'nın I. Dünya savaşı'nın Osmanlı

bir misyon çizmişti. Bu teşkilatın son başkanı olan Hüsamettin Ertürk, Enver Paşa'nın teşkilatı, "Umum Alem-i İslam İhtilal Teşkilatı" adı altında devam ettirmesini kendisinden istediğini hatıralarında belirtmektedir. Bu arada Enver Paşa'da önce Moskova'ya ve oradan Kafkasya'ya gelecek ve Bolşeviklerden de aldığı yardımlarla İtilaf Devletleri'ne karşı milli direniş hareketini başlatacağı⁵¹.

Yine bu günlerde Enver Paşa'nın emri ile oluşturulmuş olan Karakol Cemiyeti'ne de Kafkasya'ya yönelik çalışmalar yapılması ve Bolşeviklerle ilişki kurulması yolunda talimatlar verilmiş olması muhtemeldir. Anlaşıldığına göre; Mondros Mütarekesi sonrası mücadelenin en önemli yönü; Bolşevik yardımını sağlayarak, Kafkasya'dan mücadeleyi desteklemektir. Türk direniş hareketi Kafkasya'da yoğunlaşacaktı.

Nitekim bu esnada Evliye-i Selâse bölgesinde İttihat ve Terakki mensupları ve Teşkilat-ı Mahsusa elamanları çalışmalara başlayarak, kongreler düzenlenmek, şûrâlar oluşturulmak yolunda faaliyetlere girişmişlerdi⁵².

Gizli olarak İstanbul'da faaliyet gösteren Karakol Cemiyeti'nin de İstanbul'a çeşitli yollarla ajitasyon ve propaganda yapmak için gelen Bolşeviklerle temas sağladığı görülmektedir⁵³. Karakol Cemiyeti kurucularından Kara Vasıf Bey, İstanbul'dan Ali Fuat Paşa vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği mektupta, Bolşeviklerle yaptıkları temaslar hakkında şu bilgileri iletmiştir:

"Rus Bolşevikleri Kırım'da bir umur-u şarkiye şubesi tesis etmişler, bize buraya bir adam yollamışlar, bu zat bizden iki murahhas istiyor. Teklifi, hilafet ve esasat-ı diniye beynelislâm bilinecek şeylerdir. Bizim istediğimiz derhal demokrat bir idare-i hükümet

Devleti'nin yenilmesiyle sonuçlanması üzerine "siyaseten" ilga edildiğini, ancak etkinliğinin sürdürülmesi kararının daha önceden alındığını kaydetmektedir.(Mustafa Balcıoğlu, **Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyete**, İstanbul, 2001, s.8.)

⁵¹ Ertürk, **İki Devrin Perde Arkası**, s.165-168.

⁵² **ATASE**, A.1/2, Kl.78, D.118(29-A), F.27-2; Stefanos Yerasimos, **Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri 1917-1923**, İstanbul, 2000, s.111; Esin Dayı, **Evliye-i Selâse'de(Kars-Ardahan-Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1999, s.14-17,26.

⁵³ Kırım ve Odesa'dan 1919 yılı içerisinde birçok Bolşevik propagandacının İstanbul'a ve Anadolu'nun Karadeniz Sahillerine geldiği bilinmektedir.Bkz.(**Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi, Türkiye Komünist Fırkası Neşriyatından**, Bakü, 1920, s.23; Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, Ankara, 1997, s.69.)

teşkili, amele ve köylünün himayesi ile teşkilat icrası ve idareye iştirakleri temin olunsun. Büyük sermaye ve imtiyazlı şirketler, bankalar cemaat namına devredilsin. Biz, Türklere neden Kırım'da altın ve gümüş ihzar ettik ve harekâtı müstereke-i askeriye icrasında yardıma hazırız. İngilizler ve Fransızlar memleketinizden tardolunsun. Biz murahhas yollayacağız, şartlarımız hemen hemen aynı şeyler. Fakat murahhasımız imzaya mezun olmayıp kararlarını bize yazacak, alacağı mezuniyet üzerine imza edecektir. Bu da sizin tasvip ve kabulünüze göre olacaktır”⁵⁴.

Görüldüğü üzere Kara Vasıf Bey, Temmuz 1919'da Kırım'dan gelen Bolşevik Doğu İşleri Şubesi'nin bir temsilcisiyle görüşüğünü ve kendisinden anlaşma yapmak için iki temsilciyi Rusya'ya göndermelerini istediğini bildirmekte ve bunun Mustafa Kemal Paşa'nın tasvip ve kabulüne göre olacağını ifade etmektedir. Buna Mustafa Kemal Paşa'nın cevap verip vermediği hakkında bir bilgi yoktur. Ancak Karakol Cemiyeti bir olur beklemeden kendi başına karar vererek temsilcisini Bolşeviklerle müzakere yapmak üzere Kafkasya'ya göndermiştir.

Ali Fuat Paşa, Kara Vasıf Bey'in İstanbul'da görüştüğü Bolşevik temsilcinin Şalva Eliava olduğunu kaydetmektedir ki⁵⁵ Stefanos Yerasimos "Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri" adlı eserinde haklı olarak bunun Şalva Eliava, olamayacağını belirtmektedir⁵⁶. Çünkü Şalva Eliava, Lenin tarafından 12 Şubat 1919'da Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Halk Komiserleri Sovyeti Özel Yetkili Komisyonunun Başkanı olarak Türkistan'a gönderilmiştir: Eliava, ancak 1920 yazında Türkistan'dan dönmüştür⁵⁷. Kara Vasıf Bey'in sözünü ettiği Bolşevik temsilci; 1919 yılı içerisinde Kırım ve Odessa'da faaliyet gösteren ve teşkilat elemanlarının bir kısmını, İstanbul ve Anadolu'ya nakleden Mustafa Suphi teşkilatı elemanlarından birisi olabileceği gibi bu teşkilatla birlikte çalışan Rus Bolşeviklerden birisinin de olması ihtimal dahilindedir⁵⁸. Bu şahıs, daha sonraları

⁵⁴ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 2000, s.129.

⁵⁵ Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, s.129.

⁵⁶ Yerasimos, **Türk-Sovyet İlişkileri**, s.113.

⁵⁷ V. A. Paçkoriya, **Şalva Eliava, Tbilisi**, 1974, s.37, 48.

⁵⁸ Mustafa Suphi, teşkilatının Kırım ve Odessa'daki faaliyetleri ve Türkiye'ye yönelik çalışmaları hakkında bakınız. (Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası**, s.67-72.)

Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle yaptığı anlaşma ile ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa arasındaki yazışmalarda⁵⁹ adı geçen ve İstanbul'a gelerek Kara Vasıf Bey ile görüştüğü bu belgelerde açıkça ifade edilen Albay İlyaçef de olabilir.

Karakol Cemiyeti, İstanbul'da muhtemelen Ekim 1919'da Bolşevik temsilci ile yapılan bu görüşmeden yaklaşık bir ay sonra, cemiyetin kurucularından ve Merkezi Komite üyesi Baha Sait Bey'i Bakû'ya gönderdi⁶⁰. Kendisine Bolşeviklerle müzakere yapmak için her türlü yetkinin verildiğine dair bir belge verilmişti. Karakol Cemiyeti Merkez-i Umumisi imzalı bu yetki belgesinde şöyle yazılmakta idi;

*"Türkiye Karakol Cemiyeti'nin Murahhası olan Baha Sait arkadaşımız Kafkasya'daki arkadaşlarıyla her hususta müzakereye salahiyettardır. Müzakeratını merkezimize de bildirecektir"*⁶¹.

Altında Karakol Cemiyeti Mührünün de bulunduğu bu yetki belgesi ile birlikte, Baha Sait Bey'in *"Hukuk-u beşer ve istiklal-i milliye muhafaza eden Karakol Cemiyeti Türkiye Merkez-i Umumisi'nin Suret-i Teşkili"* ve *"Türkiye'de mütarekeden sonra harekât-ı milliyenin suret-i teşkili ve gayevi seyleri"* başlıklı iki belgeyi de yanında getirerek, Bolşevik temsilcilere sunduğu anlaşılmaktadır. Aslı *"Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi Devlet En Yeni Tarih Arşivi"*nde bulunan bu belgeler incelendiğinde, Baha Sait Bey'e verilen yetki belgesi ile adı geçen bu iki belgenin aynı kaleminden çıktığı görülmektedir⁶². Ayrıca bu belgeler Rusça'ya çevrilmiştir. Arşivde Türkçe metinlerin yanında Rusça çevirileri de mevcuttur⁶³. Bu belgelerin Rusça çevirilerinin Moskova'ya da gönderildiği ve Moskova'daki arşivlerde suretinin bulunduğu A. N. Heyfets'in yazdığı eserden anlaşılmaktadır⁶⁴.

⁵⁹ Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, s.601.

⁶⁰ Yerasimos, *Türk-Sovyet İlişkileri*, s.109.

⁶¹ **Azerb.Cum.MDEYTA**, F.894, Op.10, D.145, L.3. Bu belgenin aslının sureti eklede verilmiştir. Bkz. Ek.I.

⁶² **Azerb.Cum.MDEYTA**, F.894, Op.10, D.145, L.4-5. Bu belgelerin ilk sayfaları ekte sunulmuştur. Bkz. Ek.II, Ek.III.

⁶³ **Azerb.Cum.MDEYTA**, F.894, Op.10, D.145, L.6-10.

⁶⁴ A. N. Kheifets, *Sovetskaya Rossiya i Sopredelniye Strani Vostoka v Grajdanskoj Vaynı*(1918-1920), Moskova, 1964,s.96.

Baha Sait Bey'in, Bakû'ya gelir gelmez Bolşevik temsilcilerle görüşmelere başladığı ve kısa sürede bir anlaşma metninde mutabık kalındığı görülmektedir. 1919 Kasım ayı içerisinde yapılan bu müzakereler sonucunda bir anlaşma metni hazırlanmıştır. Bu metin 11 Ocak 1920'de imzalandığı belirtilen ve Türkiye'ye gönderilen anlaşma ile içerik olarak hemen hemen aynıdır. Ancak en önemli fark anlaşmanın imzalanma tarihidir. Bu anlaşma metninde; RSFSR Halk Komiserleri Sovyeti Rusya Komünist Partisi Kafkasya Bölge temsilcisi ile Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Yürütme Kurulu şahsında Türkiye İhtilal Hareketi'ni temsil eden Geçici Hükümetin Kafkasya temsilcisi Baha Sait arasında Kasım 1919 tarihinde Bakû'da imza edildiği kaydedilmektedir⁶⁵. Müsvedde olarak el yazısı ile Rusça olarak kaleme alınmış olan bu metin; 11 Ocak 1920'de imzalanan anlaşmanın ilk taslağı olabileceği gibi, Kasım 1919'da anlaşma şartlarında mutabık kalınmasına rağmen her iki tarafın bunu bir süre için açıklamayı uygun bulmamış olmaları da söz konusudur. Zaten bu metinde Kasım'ın hangi günü olduğuna dair bir kayıta konulmamış, gün yeri boş bırakıldığı gibi imzalarda bulunmamaktadır⁶⁶. Ancak şu açıktır ki Baha Sait Bey Bakû'ya gelir gelmez müzakereler başlamış, Kasım ayında anlaşma hükümleri konusunda tam bir mutabakata varılmıştır.

Bu müsvedde metin daha düzgün bir hale getirilerek 11 Ocak 1920'de imzalanmış, Albay İlyaçef vasıtasıyla, İstanbul'da Karakol Cemiyeti'ne götürülen bu anlaşma, Kara Vasıf Bey tarafından Hey'et-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya tasdik edilmek üzere sunulmuştur. Bu anlaşma aşağıdadır⁶⁷:

"Rusya Müttehid Sovyetler Cumhuriyeti namına hareket eden ahâli komiserleri sovyetinin Kafkasya'daki İştirâkiyûn Fırkası Kafkas Mahalli Merkez Komitesi temsilcisi ile Türkiye İhtilal Hareketini temsil eyleyen Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Hey'et-i İcraiyesi namına hareket eden Kafkasya'daki temsilci Baha Sait arasında aşağıdaki anlaşma akdolunur:

⁶⁵ **Azerb.Cum.MDEYTA**, F.894, Op.10, D.145, L.11-13.

⁶⁶ **Azerb.Cum.MDEYTA**, F.894, Op.10, D.145, L.13. Bu belgenin orijinal metninin ilk sayfası ekte verilmiştir. Ek.IV.

⁶⁷ Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, s.46-48; Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, s.598-600; Yerasimos, **Türk-Sovyet İlişkileri**, s.127-129.

1-Anlaşmayı yapan taraflar gerek memleketleri içindeki karşı ihtilallerde ve gerek dıştaki Batı Avrupa istilacı hükümetlerine karşı bütün vasıta ve kuvvetleriyle yekdiğerine yardım etme esası içinde koruma ve saldırmaya ilişkin bir sözleşme akd ederler.

2- Anlaşmayı yapan tarafların işbu anlaşmayı yapmaktaki başlıca amaçları;

a) Bütün İslâm ülkelerinin Batı Avrupa emperyalistlerinin boyunduruğundan kurtarılması.

b) İran, Arabistan, Mısır, Hindistan v.b. gibi memalik-i İslâm ülkelerinde Batı Avrupa'nın emperyalist burjuva hükümetlerine ve bilhassa Asya ve Afrika'da İngiliz emperyalistine karşı mücadele.

c) Bugün teşekkül etmiş bulunan ve Avrupa emperyalistlerine karşı açılan mücadele neticesinde teşekkül edecek olan Sovyet tarzı idaresinin kabul ve teyidini teminden ibarettir.

3-İşbu gayeye ulaşmak için Rusya Sovyetleri Cumhuriyeti zikri geçen Türkiye ihtilal teşkilatına silah, mühimmat ve para vesair tedarik ve temini hususunda kemaliyle ibrazını taahhüd eyler. Türkiye ihtilal teşkilatı işbu anlaşmanın imzasından sonra silah, mühimmat ve para ihtiyacını Rusya Sovyetlerine bildirecek ve mezkur Sovyetler işbu istenilen şeyleri ihmal göstermeden kabul ve icra edecektir.

4- Zikri geçen Türkiye teşkilatı Rusya Cumhuriyeti'nden talep eyleyeceği miktarda silahlı askeri kuvveti Denikin, Kolçak ve Rusya Sovyetleri Cumhuriyeti diğer düşmanlarına karşı harp etmek için hazırlamayı taahhüt ederler.

5-Türkiye Geçici İhtilal Hükümetini temsil eyleyen Karakol Cemiyet-i İhtilâliyesi ve Uşak Kongresi Hey'et-i İcrâiyesi Batını, İran, Afganistan ve Hindistan'da İngiltere aleyhine bir ayaklanma vücuda getirmek için gereken atılımlara hemen başlayacakları ve Rusya Sovyetleri Cumhuriyeti de gereken para, silah ve mühimmatı kâmilen tedarik etmeyi taahhüt eder.

6-Batı Avrupa emperyalistleri aleyhine İslamî memleketlerinden yapılacak iş bu milli ihtilalleri himaye edecek olan Rusya Sovyetleri Cumhuriyeti bu Müslüman memleketlerinden her birinin istiklâllerini tamyacağını ve iç meselelerine kat'iyen müdahale etmeyeceğini ve yerli ahâlinin arzularına ters düşen sosyal ve siyasi teşkilat meydana getirilmesini istemeyeceğini taahhüt eder.

7-Rusya Sovyet Cumhuriyeti, Batı emperyalistlerine karşı ayaklanan bütün Müslüman memleketlerini ve bu hareketlerin başındaki her hükümeti işbu saldırı ve savunma anlaşmasını kendisi imza eylemişçesine müttefik ad ve kabul ettiğini taahhüt eder.

8-İşbu memleketteki siyasi ve sosyal idare tarzının tesis ve teşkili ahalisinin serbest seçim ve arzu ve içtihadına tabi olup anlaşmayı yapan taraflar zikredilen kavimlerin arzularını zorlamayacaklarını ve baskı altına sokmayacaklarını taahhüt ederler.

9-Türkistan'da müteşekkil olan Sovyetler idaresinin tahkim ve tarsini için icab eden tedbirlerin alınmasını Türkiye Geçici İhtilâl Hükümeti kabul ve taahhüd eyler.

10-Denikin ve Kazaklara karşı Dağıstan'da yapılan mücadelelerde Dağıstanlılar, Sovyetler idare tarzı lehine temayül eylediğinden işbu memleketteki işçi ve köylü ve ahalinin serbest arzusuna uygun teşekkül eyleyen Sovyetlere müzaheret göstermeyi, Türkiye Geçici İhtilâl Hükümeti taahhüt eyler. Dağıstan Hükümeti'nin terkip tarzına gelince, bunu tayin Dağıstan işçi ve köylü kongresinin hakkı olup anlaşmacı taraflar bu meseleye kat'iyen karışmayacaklarını taahhüt ederler.

11-Rusya Sovyetleri Cumhuriyeti ve Türkiye İhtilâl Hükümeti'nin İngiltere ve Rusya emperyalistlerine karşı Kafkasya'da açacağı ortaklaşa hareket, Avrupa emperyalistlerinin emir ve nüfuzu altında işbu anlaşmanın hedef bildiği amaçlara muhalif hareket ve bugün anlaşmacı tarafları yekdiğerinden ayıran Gürcistan ve Ermenistan ve Azerbaycan mevcut hükümetleri tarafından ihlal edildiğine göre Türkiye Geçici İhtilâl Hükümeti'ni temsil eyleyen Uşak Kongresi Hey'et-i İcraiyesi ve Karakol İhtilal Cemiyeti yukarıda anılan üç hükümeti gerek Rus emperyalistleri gerek İngiltere ve gerek Batı Avrupa'nın diğer istilacı devletlerine karşı anlaşmış taraflar ile birlikte hareket edecek hükümetlerle bu hususta Kafkas mahalli teşkilatına yardımcı ve müzahir olmayı taahhüt eyler. İşbu hükümeti darbesini Azerbaycan'da tatbik için Türkiye Geçici İhtilâl Hükümeti, Azerbaycan Türk ahalisinin irkî temayüllerinden ve Azerbaycanlılarca ünlü Türk milliyetçilerinin nüfuz ve şahsiyetlerinden istifade etmeyi taahhüt eyler. Azerbaycan İhtilal Hükümeti'nin teşekkül tarzı Azerbaycan İşçi ve Köylü Kongresi'nin serbestçe vereceği karar dairesinde olacağından anlaşmacı taraflar kongre kararlarına muhalefet etmemeyi taahhüt eyler.

12-Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kuzey Kafkasya gibi bütün Kafkas hükümetlerinin tam istiklâlleri anlaşmacı taraflarca kabul edilmiş olduğundan bunların

yeğdiğerinden ayrı bir surette müstakilen veyahut Kafkas ittihadına katılmak suretiyle veyahut federasyon şeklinde Düvel-i Muazzama'dan birine iltihak şeklinde hükümet tesis eylemleri hususunda alakadaranın kemaliyle serbest bırakılacaklarını ve bu meseleye hiçbir suretle müdahale etmeyeceklerini anlaşmacı taraflar kabul ve taahhüt eyler.

13-İşbu anlaşmanın iki nüshası evveleminde bir taraftan Rusya Sovyetleri Cumhuriyet Hükümeti'nin Kafkasya'daki temsilcileri yani Rusya Komünist Partisi'nin mahalli komitesi ve diğler taraftan da Karakol İhtilâl Cemiyeti'nin ve Uşak Kongresi İcra Heyeti'nin temsilcisi tarafından imza edilecektir. Bu suretle imzalanmış nüshalardan bir tanesi karakol İhtilal Cemiyeti ve Uşak Kongresi Genel Merkezleri tarafından tasdik edilecek, diğler nüshası Dışışleri Ahali Komiserleri Sovyet Reisi ve Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti'nin Merkez İcra Heyeti Reisi tarafından tasdik olunduktan sonra karşılıklı imza edilen anlaşma taraflarca birbirlerine sunulacaktır.

14-İşbu anlaşma 13. maddede zikredilen surette imza edildikten sonra kesinlik kazanmış olacaktır. Anlaşmacı tarafların Kafkasya'daki temsilcileri kendi imzalarını müteakip anlaşmayı yürürlüğe koyacak ve bağılı buldukları hükümetlerinin tasdikini beklemeyerek ortaklaşa uygulamaya geçeceklerdir.

15-İşbu anlaşma Baha Sait Bey tarafından 1920 yılı Ocak ayının 11.(Pazar) günü Bakü şehrinde akid ve imza edilmiştir."

Baha Sait Bey tarafından imzalanan bu anlaşma gerek Mustafa Kemal Paşa'nın gerekse Kâzım Karabekir Paşa'nın sert tepkilerine sebep olmuştur. Çünkü Baha Sait Bey bu anlaşmada Anadolu'daki hareketi organize eden ve hatta ona liderlik eden bir teşkilat gibi Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi'ni göstermiş ve belirli yükümlülöklere girmiştir. Elbetteki Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde oluşan ve yapılan kongrelerle meşru bir zeminde gelişme gösteren Türk Direniş Hareketi'ni yürütenlerin buna razı olması ve müsamaha göstermesi beklenemezdi. Nitekim Kâzım Karabekir Paşa, "İstiklal Harbimiz" adlı eserinde konuya değinirken şunları kaydetmektedir:

"Bu ne cür'ettir? Uşak Kongresi de kim oluyor? Orduda kimler acaba malumatta? Kayıtsız şartsız felaketimize sebep olan bu cinayeti nasıl işlemişler? Bu muahedeyi te'yit

*edecek kuvvet nedir? Hususiyle ben doğunun kumandanıyım benden habersiz neye muvafakat olunabilir?"*⁶⁸

Üstelik Baha Sait Bey tarafından 11 Nisan 1920'de, 15. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen mektupta yer alan bazı ifadelerden, bu anlaşmanın Mustafa Kemal Paşa tarafından tasvip edildiğine dair bir mana çıkaran Kâzım Karabekir Paşa, 12 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği şifre telgrafta şunu sormaktadır:

*"İstanbul'dan yüksek adınıza imzalanıp Rus Bolşevik Murahhasına verilmiş olan aslı zatı samilerinde bulunan bir mukaveleden Baha Sait Bey çok bahsediyor. Bunun Rauf Bey tarafından zatı alilerine gönderilen mukavele olduğunu zannediyorum. Lüzumundan dolayı bir suretinin acele olarak iş'ar buyurulmasını istirham eyleriz"*⁶⁹.

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 15 Nisan 1920'de Kara Vasıf Bey'in kendisine gönderdiği anlaşma metnini Kâzım Karabekir Paşa'ya bildirdiği gibi⁷⁰ 16 Nisan'da gönderdiği yazıda da; Baha Sait Bey tarafından yapılan anlaşmayı katiyen imza etmediğini, Rauf Bey'in de hiçbir muamelede bulunmadığını, Baha Sait Bey'in ifadelerinin yalan olduğunu, Kara Vasıf Bey Karakol Cemiyeti adına bu anlaşmayı imza etmiş ise bundan da bilgileri olmadığını ve buna kesinlikle muvafakat etmeyeceklerini belirtmiştir⁷¹. Buna ilaveten Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Kara Vasıf Beylere göndermiş olduğu yazıların bir suretini de Kâzım Karabekir Paşa'ya sunmaktadır. Bu yazı Mustafa Kemal Paşa'nın olaya bakış açısını açıkça göstermektedir⁷².

Görüldüğü gibi Baha Sait Bey ve ona Bolşeviklerle görüşme yetkisi veren Karakol Cemiyeti Merkezi Komitesi, Anadolu'da kongreler sürecinde oluşan meşru bir kurul (Heyet-i Temsiliye) olmasına rağmen; Bakü'da Bolşevik temsilcilerle Anadolu'daki hareketi oldukça büyük sıkıntı ve yükümlülöklere sokacak bir anlaşma imzalamıştır. İşin oldukça ilginç olan yanı; bu anlaşmayı

⁶⁸ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.600.

⁶⁹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.588.

⁷⁰ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.588-601.

⁷¹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.600.

⁷² Mustafa Kemal Paşa'nın Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği bu yazılar ekte sunulmuştur. Bkz. Ek.IV.

Heyet-i Temsiliye'ye tasdik ettirmeye çalışmalarıdır. Bu durum şunu açıkça göstermektedir ki Karakol Cemiyeti, kendisini İttihat ve Terakki Fırkası'nın devamı görmekte ve Anadolu'daki Milli hareketi istedikleri gibi yönlendirebileceklerini düşünmektedirler.

Baha Sait Bey'in imzalamış olduğu bu anlaşma, Heyet-i Temsiliyece kabul edilmediği gibi, RSFSR Hükümeti'nin de buna olumlu baktığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa'dan Baha Sait Bey'in memleketimiz namına hiçbir sıfat ve yetkisinin olmadığını Bakû'ya bildirilmesini istemiştir⁷³. Bu süreçte RSFSR Hükümeti de Baha Sait Bey'in gerçekten Anadolu hareketini temsil eden yetkili birisi olmadığını anlamış ve Heyet-i Temsiliye'den yetkili bir heyetin Rusya'ya gönderilmesi yolunda istekte bulunmuştur⁷⁴.

Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir Paşaların, Karakol Cemiyeti adına Kara Vasıf ve Baha Sait Bey'in bu faaliyetlerine oldukça sinirlenip büyük tepki göstermelerine rağmen, bunları da kaybetmek istemedikleri anlaşılmaktadır. Bunun için Kara Vasıf ve Baha Sait Beylerin gücendirilmeden uyarılması yolunu seçmişlerdir. Gerek Kara Vasıf'ın ve gerekse diğer arkadaşlarının Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul Merkez Heyeti olarak görüldüğünün Kara Vasıf Bey'e bildirilmesi⁷⁵ de bunun en açık delilidir. Nitekim bu süreç Karakol Cemiyeti'nin sonunu getireceği gibi Karakol Cemiyeti'nin yaptığı çok önemli ve yararlı faaliyetlerin de yeterince dikkate alınmamasına sebebiyet vermiştir.

Baha Sait Bey, Kafkasya'da bundan sonra bir süre daha kalacaktır. Ancak Karakol Cemiyeti veya Uşak Kongresi adına değil, Kafkasya'da bulunan diğer bir kısım İttihatçılarla birlikte bazı faaliyetlerde bulunacaktır. Nitekim bu sıralarda Bakû'ya gelen Halil Paşa ve Fuat Sabit'in de içinde buldukları bir grupla Bolşeviklerle Anadolu Hareketi arasında vasıtaç olarak "Türk Komünist Fırkası"nın

⁷³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, ATAM Yay., Ankara, 1991, s.244.

⁷⁴ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.603.

⁷⁵ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, s.602.

oluşturmuşlardır. Baha Sait bu fırkanın Hareket Şubesi'nde faal olarak yer almıştır⁷⁶.

Bu fırkanın Mustafa Suphi tarafından tasfiye edilmesinden sonra Baha Sait Bey Bakü'da bir süre daha kalmıştır. 1-8 Eylül 1920'de Bakü'da toplanan Doğu Halkları'nın I. Kongresi'ne de katılmıştır⁷⁷.

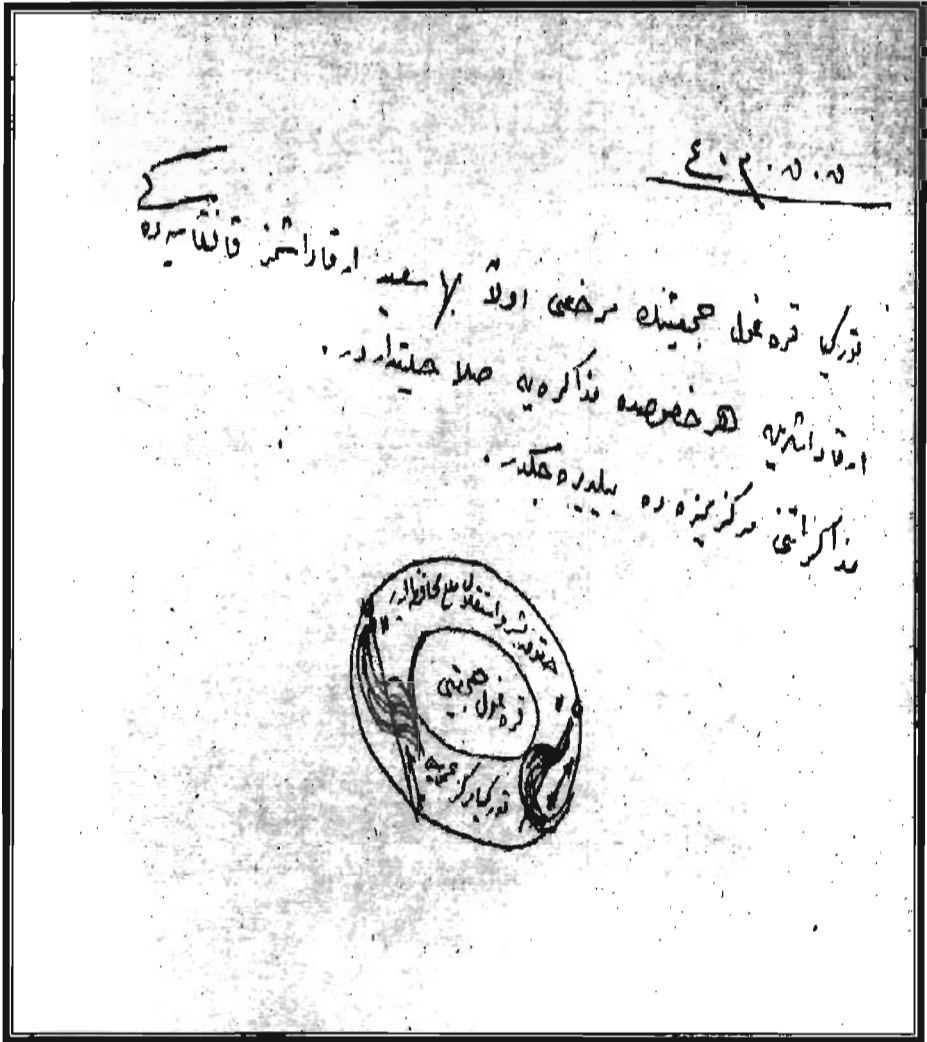
Baha Sait Bey'in Kafkasya'dan kesin dönüş tarihi bilinmemesine karşın Yunan kuvvetlerinin Polatlı'ya doğru ilerleyişi sırasında halkın paniğe kapılmaması için teşkil edilen "irşat" heyetlerinde vazifelendirildiği görülmektedir⁷⁸. Demek ki Baha Sait Bey 1921 yılı içerisinde Anadolu'ya dönmüş ve TBMM Hükümeti tarafından da kendisinden irşad heyetlerinde görevlendirilmek suretiyle yararlanılmıştır.

EK. I: Karakol Cemiyeti tarafından Baha Sait Bey'e verilen yetki belgesi.

⁷⁶ Aslan, "Türk Komünist Fırkası", s.36.

⁷⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, II, s.574; Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.149.

⁷⁸ Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, s.50.

EK. IV. Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle imzaladığı anlaşmanın ilk taslağı.

11

Правительство Российской Советской Федеративной Социалистической Республики в лице Советов Народных Комиссаров тов. Представителей своего на Кавказе — Кавказской Рабочей Коммуны, Всероссийской Коммунистической партии в одних сторонах и Временное Правительство Возвращающегося подставительская Витетта Турции в лице революционной организации „Караи“ и Иттихатиджиски Конгресса, Умасского Конгресса, через представителей своего на Кавказе — Б. С. С. Р. С. Р. с другой стороны, заключили между собой настоящее добровольное соглашение.

Правительство Российской Советской Федеративной Социалистической Республики и Временное Правительство Повстанческой Турции вступают в оборонительный и наступательный союз и взаимно обязуются поддерживать друг друга как против Импералистичеких или контр-революционных действий Турции и стран уграх и против Импералистичеких стран Западной Европы, всеми имеющимися в их распоряжении силами и средствами.

Вступающие в оборонительный и наступательный союз Правительства Советской России и Повстанческой Турции взаимно обязуются своего союза и ставят своей целью возстанити в мусульманских странах, как-то в Персии, Афганистане, Аравии, Египте, Индии и др. против угнетателей и буржуазно-импералистичеких правительств своих и чужих государств, в частности против Английского владычества в Азии и Африке, освобождение всех мусульманских стран от ига Западно-Европейского Имперализма и 3) Уничтожение Советского строя в тех странах в которых он уже образовался или образуется в процессе борьбы против Западно-Европейского Имперализма.

Для достижения этой цели Правительство Р. С. Ф. С. Р. обязуется оказывать Временному Правительству Турции, в лице указанных в параграфы первой организации, всевозможное содействие оружием, аммуницией, боевыми припасами и т. п.

По заключению настоящего договора Вр. Прав. Повстанческой Турции предъявляет Правительству Р. С. Ф. С. Р. требования с того обозначившими размерами потребности в деньгах, оружии, боевых припасах и снаряжении и Правительство Р. С. Ф. С. Р. немедленно приступает к удовлетворению этих потребностей в том предельном размере, в каком Правительство Р. С. Ф. С. Р. сможет в настоящий момент их удовлетворить.

Вр. Правительство Повстанческой Турции в лице Б. С. С. Р. С. Р. Империально-Кавказского Умасского Конгресса и революционной организации „Караи“ обязуется по требованию Правительства Р. С. Ф. С. Р. предоставлять для борьбы с Демократией, Коммунизмом и другими враждебными Советскому Правительству организациями и странами, имеющиеся в распоряжении Умасского Конгресса и организации „Караи“ всеми имеющимися силами и средствами.

EK. V: Mustafa Kemal Paşa'nın Kara Vasıf Bey ve Rauf Bey'e gönderdiği yazıları Kazım Karabekir Paşa'ya bildirdiği belge

15.Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

C.13.4.1336 şifreye: İmza edilmek üzere Kara Vasıf Bey tarafından gönderilen itilâfname suretini arzetmiştim: Buna verdiğim cevabı ve bu münasebetle Rauf Bey'e yazdığım telgrafi aynen atide arz ediyorum. Kat'iyen imza etmedim. Rauf Bey de hiçbir muamelede bulunmadı. Baha Sait Bey yalan işaa ediyor. Kara Vasıf Bey Karakol Cemiyeti namına malumatımız hilafına imza etmiş ise bundan da malumatımız ve buna muvafakatimiz yoktur. Bu hususta ittilamız haricinde hiçbir muamele yapılmadığına itimad-ı tam buyurarak arzu buyurulduğu gibi red ve tezkib ve Bolşevik ve Kafkas işlerinde vuku bulacak tasavvurat ve teşebbüsatımızı aynen zât-ı âlinize arzetmedikçe bundan sonrada hiçbir şey yapılmayacağını arz ederim.

Birinci Suret

(Rauf Bey'e yazılan mektubun suretidir)

Vasıf Bey'in taraf-ı alinizden dahi mütalaa buyurulduğu beyan edilen 20 Şubat 1336 tarihli mektubu ve iki kit'a meľufu alındı. Esasen mesail hakkında serd-i mütaladan evvel hakkında şunu dikkat-i alinize vazederiz. Vasıf Bey'in dahil ve harice karşı Karakol Cemiyeti namı altında müstakil bir komitenin heyet-i merkeziyesi olarak hareket ettiği ve Baha Sait Bey'in Karakol Cemiyeti'nin ve Uşak Kongresi'nin selahiyettar ve müstakil murahhası olarak Bolşeviklerle bütün memleketin mukadderatına ait muahedat akdettiği sabit oluyor. Vasıf Bey'e cevaben yazdığımız mektupta Karakol Cemiyeti ve bilhassa bu cemiyetin dahilen ve haricen müstakil harekete mezun bir hey'et-i merkeziyesini ve Baha Sait Bey'in sıfat ve selahiyetini tanımakta ve binaenaleyh Baha Sait Bey tarafından hakikate mutabik olmayan sıfat ve selahiyette başlamış olan müzakereye ve yapılmış olan muahedeye temasa mazur olduğumuzu bildirmek ve Vasıf Bey ve rüfekasını sadece Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, İstanbul Heyet-i Merkeziyesi olarak tanıdığımızdan böyle olduğunu temin ve teyid edilmedikçe ve mühim mukarreratın sabık hey'et-i merkeziye azasından olup İstanbul'da bulunan rüfekanın müzakere ve münakaşasından geçtiği anlaşılmadıkça nazar-ı itibare alınmayacağı yazılmıştır. Vasıf Bey'in mektubunda İstanbul'a Bolşevik murahhası olarak miralay İlyacef geldiği ve yapılacak ittifaknameyi

mumaileyhin alıp götüreceği mukayettir. Zât-ı âliniz bu zâtle görüştünüz mü? Filhakika selahiyete malik midir? Ve bugün imzamız tahtında yeddinde bir vesika vermek hususundaki reyiniz nedir? Bundan başka Baha Sait Bey'in yaptığı 15 maddelik muahedenameyi gördünüz mü? Bizce bu muahedename mevaddında bir defa sahtekarlık vardır. Çünkü Türkiye Hükümeti muvakkate-i ihtilaliyesini temsil eyleyen Uşak Kongresi Hey'et-i İcraiyesi ve Karakol Cemiyeti İhtilaliyesi gibi ifadeler mugayir-i hakikattir. Muahedename mevaddı umumiyetle bugünden ifasını deruhde edemeyeceğimiz hususatı ihtiva eyliyor. Zât-ı âliniz bizzat İlyacef ile görüşüp selahiyetini anladıktan sonra bugün için deruhde edebileceğimiz noktalarını ihtiva etmek üzere kısa bir ittifakname esası hazırlar ve onu şifre ile bize bildirirsiniz. Biz de bir taraftan kolordu kumandanları arkadaşlarımızın bu hususa dair nokta-i nazarlarını istimzac ederiz. Ancak ondan sonra taahhüdatta bulunabiliriz. Ve taahhüdâtımıza Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi hey'et-i icraiyesi gibi hey'etler tarafından teyidine ve bu suretle harice karşı vahdet-i tammeye mâlik olmadığımızı izhar ve işaaya meydan vermeye de bittabi razı olmayız. Vasıf Bey ve rüfekasıyla Karakol mes'alesi hakkında pek ciddi olarak görüşmenizi rica ederim. Eğer bu arkadaşlar bizim evvelce Karakol'un intişar etmemesi hakkında verdiğimiz kararını yaptığımız tebligatı nazar-ı itibara almamışlar ise bize karşı doğru hareket etmemiş olurlar. Ve filabaad aynı tarz-ı harekete devamları takdirde kendileriyle muamele ve irtibatı kat'etmek mecburiyetinde kalacağımızı kendilerine anlatınız. Halil ve Nuri Paşalara Erzurum üzerinden yeni talimat gönderilmiştir. İcab ederse delâlet-i alinizle de göndeririz. Kafkasya'ya bir murahhas göndermek lâzımsa Bekir Sami Bey'in gitmesi lüzumunda musirrim. İşte Baha Sait Bey'in talep ettiği vesika ve talimatı verebilmek için evvela bunun sıfat ve selahiyeti ve sebeb-i seyhatini bilmek lazımdır.

İkinci Suret (Vasıf Bey Biraderimize)

26 Şubat 1336 tarihli mektupları ve melfufatı buradaki rüfeka ile beraber kemâl-i ehemmiyetle okuduk. Mektubunuz iki mühim mütalaa hakkında izahat ve mütalaatı ihtiva ediyor. Melfufatta Türkiye ahval ve hareketini temsil eden Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Hey'et-i İcraiyesi namına hareket eyleyen Kafkasya'daki murahhas Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle yaptığı bir muahedenâme müsoveddesi ile bunun mevaddı hakkında tadilat ve izahatı havi bir mütalâanamedir. Bolşeviklerle irtibat ve evfak Anadolu vaziyet-i

atıyesi başlı başına mühim ve umum milletin hayatına müteallik mesailendir. Mektub-ı ailelerinin ve melfufat-ı muhteviyatında Türkiye hükümeti muvakkat-i ihtilaliyesini temsil eyleyen Uşak Kongresi Hey'et-i İcraiyesi ve Karakol Cemiyet-i İhtilaliyesi gibi ifadelere tesadüf edilmiştir. Bir de muahedenin tarafımızdan tebyiz ve imzasından sonra Karakol tarafından da mühürlendirileceği zikrediliyor. Karakol Cemiyeti nizamnamesi tarafınızdan tanzim ve badettabı kıtaata gönderilmesini müteakip bunun tatbikatında mazarrat gördüğümüz ve kongreler mukarreratiyle tesbit edilen esasata mutabık olmadıktan başka vahdet-i umumiye ve milliyemizi ihlal edeceği mülahazasıyla hiçbir tarafta tatbik edilmemesini tamim etmiştik. Ve zât-ı alinizle Sivas'ta görüştüğümüzde bu cemiyeti izah ve Karakol nizamnamesinde mevzu-i bahis büyük erkân-ı harbiyeden maksat ne olduğunu istizah edilmişti. Zât-ı aliniz Anadolu'daki teşebbüsattan henüz malumattar olmadığınız bir sırada böyle büyük erkân-ı harbiyenin Heyet-i Temsiliye olacağını ifade buyurmuştunuz. Biz büyük rüfekanın Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin esasatı dahilinde çalıştığı dahili ve haricitedahir-i siyasiye ve icraiye den millete karşı Hey'et-i Temsiliye'nin mes'ul bulunduğu kanaatindeyiz. Baha Sait Bey'in kullandığı sıfat ve selahiyetten haberdar olmadığımızdan ve İstanbul'da harice karşı müstakil bir mevcudiyet izharında ve hareketinde müstakil olan bir heyet-i merkeziyenin vücudunu bilmediğimizden Baha Sait Bey'in kabiliyet-i icraiyesi muhtacı tadvik görülen taahhüdâtı üzerine Karakol Cemiyeti hey'et-i merkeziyesiyle beraber va'z-ı imza etmekte mazur olduğumuz gibi arkadaşlarımızın bu tarz-ı hareketini de ezheri cihet menafi-i memleket meugayir görürüz. Gerek zât-ı alinizi ve gerek zât-ı alinizle beraber çalışan arkadaşımızı Hey'et-i Temsiliye Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul heyet-i merkeziyesi olarak tanımaktadır. Yoksa siyaset-i dahiliye ve hariciyede ayrı ayrı komitenin itilaf etmiş şekline delalet edecek her türlü muamelat ve tezahüratı kat'iyen reddederiz. Eğer memleket ve milletin menafi-i aliyesi müşterek ve müttehit çalışmamızı iktiza ettiriyorsa müşareke-i ef'alimizi ancak âmal-i milliye mutabakatı fiilen sabit olmuş bulunan esasat-ı malume dairesinde cereyan edebilir. Ahval ve hadisat şekli-i hazırın ve esasat-ı mesrudenin tadil ve tebdilini iktiza ettirirse yine bilcümle alakadaranın malumat ve mütalaatı inzımam etmek ve orduyu binnetice anarşiye duçar etmekten tevakki edilerek olabilir.

Binaenaleyh gerek Bolşeviklerle irtibat ve ittifak mes'alesinde ve gerek tedabir-i atiyenin ittihazında Müdafaa-i Hukuk İstanbul Hey'et-i merkeziyesiyle muhabere ve muamelede bulunduğumuzun teyid ve temin edildiği ve bu gibi mühim mukareratın orada bulunan Heyet-i Temsiliye azasından netice-i müzakeratına iktiran ettiğine dair izahata intizar ederiz.

Heyet-i Temsiliye nâmına

Mustafa Kemal"

BAHA SAİT BEY

ÖZET

Türk Milli Mücadelesi'nin başarıya ulaşmasında, İstanbul'da kurulan ve gizli olarak faaliyet gösteren Karakol Cemiyeti'nin katkıları büyüktür. Özellikle Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk Hareketi'ne İstanbul'dan gizli olarak silah, malzeme ve subay tedarik etme yönünde oldukça yararlı çalışmalar yürütmüştür.

Bu çalışmada; Karakol Cemiyeti'nin kuruluş tarihi, amacı, teşkilatlanması ve kullandığı mühürler üzerinde durularak, Cemiyet'in Bolşevik temsilcilerle ilişkiye girerek yaptığı anlaşma ve ayrıca Karakol Cemiyeti bağlantılı Uşak Kongresi hakkında yeni bilgi ve belgeler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karakol Cemiyeti, İstanbul, Türk Milli Mücadelesi, Bolşevikler, Baha Sait

ABSTRACT

In the achievement of Turkish national struggle , The contributions of Karakol Association performing activity secretly and founded in İstanbul were very great. Particularly, the association had carried out fairly useful activities as regards providing officer, military equipment and gun secretly from İstanbul for Defensive Law movement in Anatolia.

In this study, foundation date, purpose and organization or seals of Karakol Association were investigated, and the treaty Association made with Bolsheviks , and Usak Congress relating to Karakol Association were evaluated under the light of new knowledge and documents.

Keywords: Karakol association, İstanbul, Turkish National Struggle, Bolsheviks, Baha Sait